WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)
z dnia 8 września 2005 r. *

W sprawie C-416/02

mającej za przedmiot skargę o stwierdzenie, na podstawie art. 226 WE, uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, wniesioną w dniu 19 listopada 2002 r.,

Komisja Wspólnot Europejskich, reprezentowana przez G. Valera Jordanę, działającego w charakterze pełnomocnika, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona skarżąca,

popierana przez:

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, reprezentowane przez K. Manjiego, a następnie przez C. White, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez D. Wyatta, QC, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

interwenient,

* Język postępowania: hiszpański.

przeciwko

Królestwu Hiszpanii, reprezentowanemu przez N. Díaz Abad, działającą w charakterze pełnomocnika, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: A. Rosas, prezes izby J.P. Puissochet (sprawozdawca), S. von Bahr, U. Lõhmus i A. Ó Caoimh, sędziowie,

rzecznik generalny: C. Stix-Hackl,
sekretarz: M.M. Ferreira, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 15 grudnia 2004 r.

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 12 maja 2005 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Komisja Wspólnot Europejskich w skardze wnosi do Trybunału o stwierdzenie, że:

— nie podjąwszy działań niezbędnych w celu zastosowania się do zobowiązań ciążących na nim na mocy art. 4, 9 i 13 dyrektywy Rady 75/442/EWG z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (Dz.U. L 194, str. 39), zmienionej dyrektywą Rady 91/156/EWG z dnia 18 marca 1991 r. (Dz.U. L 78, str. 32, zwanej dalej „dyrektywą 75/442"),

— nie podjąwszy działań niezbędnych do zapewnienia, by odpady wytwarzane przez gospodarstwa prowadzące hodowlę świń położone w miejscu zwanym „El Pago de la Media Legua" były unieszkodliwiane lub odzyskiwane bez zagrożenia dla zdrowia ludzkiego ani szkód w środowisku, pozwoliwszy na funkcjonowanie tego gospodarstwa bez zezwolenia wymaganego przepisami ww. dyrektywy i nie przeprowadziwszy okresowych kontroli wymaganych dla tego typu gospodarstw,

— nie przeprowadziwszy przed budową tych gospodarstw lub przed zmianą ich projektów uprzedniej oceny skutków środowiskowych z naruszeniem przepisów art. 2 i art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 85/337/EWG z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia

publiczne i prywatne na środowisko naturalne (Dz.U. L 175, str. 40, zwanej dalej „dyrektywą 85/337 w pierwotnym brzmieniu"), lub z naruszeniem przepisów tej dyrektywy w brzmieniu nadanym dyrektywą Rady 97/11/WE z dnia 3 marca 1997 r. (Dz.U. L 73, str. 5, zwanej dalej „dyrektywą 85/337"),

— nie przeprowadziwszy badań hydrologicznych wymaganych w przypadku stref dotkniętych zanieczyszczeniem zgodnie z przepisami art. 3 lit. b) i art. 5 ust. 1 i art. 7 dyrektywy Rady 80/68/EWG z dnia 17 grudnia 1979 r. w sprawie ochrony wód gruntowych przed zanieczyszczeniem spowodowanym przez niektóre substancje niebezpieczne (Dz.U. 1980, L 20, str. 43),

— nie zapewniwszy, by ścieki komunalne z aglomeracji Vera poddane były oczyszczaniu, o którym mowa w art. 5 ust. 2 dyrektywy Rady 91/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (Dz.U. L 135, str. 40), tj. oczyszczaniu bardziej rygorystycznemu niż określone w art. 4 tej dyrektywy,

— nie zakwalifikowawszy Rambla de Mojácar jako strefy podatnej z naruszeniem postanowień art. 3 ust. 1, 2 i 4 dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego (Dz.U. L 375, str. 1),

Królestwo Hiszpanii uchybiło zobowiązaniom ciążącym na nim na mocy tych dyrektyw.

Ramy prawne

Uregulowania dotyczące odpadów

Uregulowania wspólnotowe

2 Artykuł 1 lit. a) akapit pierwszy dyrektywy 75/442 definiuje „odpady" jako „wszelkie substancje lub przedmioty należące do kategorii określonych w załączniku I, które ich posiadacz usuwa, zamierza usunąć lub do których usunięcia został zobowiązany".

3 Akapit drugi ww. art. 1 lit. a) nakłada na Komisję obowiązek sporządzenia „wykazu odpadów należących do kategorii wymienionych w załączniku I". Na mocy decyzji 94/3/WE z dnia 20 grudnia 1993 r. ustanawiającej, zgodnie z art. 1 lit. a) dyrektywy 75/442 (Dz.U. 1994, L 5, str. 15), wykaz odpadów Komisja ustanowiła europejski katalog odpadów. W katalogu tym figurują między innymi pośród „odpadów z rolnictwa" „odchody zwierzęce, gnojówka i obornik (łącznie z odpadami słomy), ścieki, gromadzone osobno i oczyszczane poza terenem zakładu". Nota wstępna figurująca w załączniku do ww. decyzji zawiera wyjaśnienie, że wykaz ten „nie jest wykazem wyczerpującym", że „włączenie materiału do wykazu nie oznacza, że stanowi on odpad we wszystkich okolicznościach" oraz że „[m]ateriały uznaje się za odpady tylko wtedy, gdy odpowiadają definicji odpadów".

4 Artykuł 1 lit. c) ww. dyrektywy definiuje „posiadacza" jako „producenta odpadów lub osobę fizyczną lub prawną, do której one należą".

5 Artykuł 2 dyrektywy 75/442 stanowi:

„1. Z zakresu niniejszej dyrektywy wyłącza się:

a) wyziewy gazowe do atmosfery emitowane do powietrza;

b) w przypadku gdy są one już objęte inną legislacją:

[...]

iii) zwłoki zwierzęce oraz następujące odpady z rolnictwa: odchody oraz inne naturalne nieszkodliwe substancje stosowane w gospodarce rolnej;

[...]

2. Szczególne przepisy dotyczące konkretnych przypadków lub uzupełniające przepisy niniejszej dyrektywy w sprawie gospodarki poszczególnymi kategoriami odpadów mogą zostać ustanowione w drodze dyrektyw szczegółowych".

6 Artykuł 4 ww. dyrektywy stanowi:

„Państwa członkowskie podejmują niezbędne środki w celu zapewnienia, że odpady są odzyskiwane lub unieszkodliwiane bez zagrażania zdrowiu ludzkiemu oraz bez stosowania procesów lub metod, które mogłyby szkodzić środowisku naturalnemu, w szczególności:

— bez zagrożenia dla wody, powietrza, gleby, roślin i zwierząt,

— bez powodowania uciążliwości przez hałas lub zapachy,

— bez negatywnych skutków dla terenów wiejskich oraz miejsc o szczególnym znaczeniu.

Państwa członkowskie podejmują także niezbędne środki zakazujące porzucania, wysypywania lub niekontrolowanego unieszkodliwiania odpadów".

7 Zgodnie z art. 9 tej dyrektywy do celów wykonania między innymi art. 4 wszelkie zakłady lub przedsiębiorstwa, które wykonują czynności określone w załączniku II część A muszą uzyskać zezwolenie od właściwych władz, które obejmować będzie między innymi rodzaje oraz ilości odpadów, wymogi techniczne, środki bezpieczeństwa, które mają być zastosowane, miejsce unieszkodliwiania oraz metodę przetwarzania.

8 Zgodnie z treścią art. 13 dyrektywy 75/442:

„Przedsiębiorstwa lub zakłady wykonujące czynności, określone w art. 9–12 podlegają odpowiednim okresowym kontrolom właściwych władz".

Uregulowania krajowe

9 Artykuł 2 ust. 2 ustawy nr 10/1998 z dnia 21 kwietnia 1998 r. o odpadach (BOE z dnia 22 kwietnia 1998 r.) stanowi, że „niniejszą ustawę stosuje się pomocniczo do wymienionych niżej substancji w zakresie dotyczącym kwestii wyraźnie w niej uregulowanych:

[...]

b) usuwanie i przerób martwych zwierząt oraz odpadów pochodzenia zwierzęcego uregulowane w dekrecie królewskim nr 2224/1993 z dnia 17 grudnia 1993 r. w sprawie norm sanitarnych związanych z usuwaniem i przerobem martwych zwierząt oraz odpadów pochodzenia zwierzęcego oraz w sprawie ochrony przed czynnikami patogennymi w paszach dla zwierząt [...];

c) odpady pochodzące z uprawy roślin oraz hodowli zwierząt składające się z odchodów oraz innych nieszkodliwych substancji naturalnych, używane w uprawie roślin, uregulowane dekretem królewskim nr 261/1996 z dnia 16 lutego 1996 r. w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami

pochodzącymi z rolniczych źródeł oraz przepisami, które wyda rząd zgodnie z piątym przepisem dodatkowym

[...]".

10 Wymieniony wyżej piąty przepis dodatkowy stanowi, że używanie odpadów wymienionych w powołanym wyżej art. 2 ust. 2 lit. c) jako nawozu podlega przepisom wydawanym przez rząd oraz dodatkowym normom wydawanym w stosownych przypadkach przez władze autonomicznych regionów. Zgodnie z tym przepisem dodatkowym przepisy te określają rodzaj i ilość odpadów, które mogą być stosowane jako nawozy, a także warunki, w których dana działalność zwolniona będzie z obowiązku uzyskania zezwolenia, oraz przewidują, że określoną nimi działalność należy wykonywać nie stwarzając zagrożenia dla zdrowia ludzkiego oraz z pominięciem procesów lub metod, które mogą okazać się szkodliwe dla środowiska, w szczególności zaś takich, które mogą powodować zanieczyszczenie wód.

11 Na podstawie zawartego w tym dodatkowym przepisie piątym upoważnienia ustawowego rząd hiszpański wydał dekret królewski nr 324/2000 z dnia 3 marca 2000 r. ustanawiający podstawowe zasady w zakresie prowadzenia hodowli trzody chlewnej (BOE z dnia 8 marca 2000 r.). Artykuł 5B lit. b) tego dekretu stanowi, że zagospodarowanie odchodów zwierzęcych pochodzących z gospodarstw zajmujących się hodowlą trzody chlewnej może polegać w szczególności na wykorzystaniu ich do produkcji nawozów organiczno-mineralnych. W takim przypadku gospodarstwo obowiązane jest dysponować „naturalnymi bądź sztucznymi wydzielonymi i szczelnymi zbiornikami do przechowywania gnojownicy, zapobiegającymi wystąpieniu ryzyka filtracji i zanieczyszczenia wód powierzchniowych i gruntowych oraz zapobiegającymi ubytkom wskutek wylewów bądź spowodowanych niestabilnością geotechniczną, których rozmiary są wystarczające, by zmieścić produkcję z trzech miesięcy, aby umożliwić stosowne zagospodarowanie gnojownicy".

12 Zgodnie z pierwszym przepisem dodatkowym do ustawy nr 10/1998 nie można dokonywać kontroli przetwarzania gnojownicy na podstawie dekretu królewskiego nr 324/2000 na obszarach, które nie zostały zakwalifikowane jako podatne na zanieczyszczenie azotanami na mocy dekretu królewskiego nr 261/1996 z dnia 16 lutego 1996 r. w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzącymi z produkcji rolnej (BOE z dnia 16 lutego 1996 r.).

13 Uregulowania dotyczące odpadów wydane przez radę regionu Andalucía wyłączają z zakresu ich stosowania odpady organiczne pochodzące z uprawy roślinnej lub hodowli zwierząt.

Uregulowania dotyczące oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia na środowisko

Uregulowania wspólnotowe

14 Artykuł 2 ust. 1 dyrektywy 85/337 w pierwotnym brzmieniu stanowił:

„Państwa członkowskie przyjmują wszystkie niezbędne środki, aby zapewnić, że przedsięwzięcia mogące znacząco oddziaływać na środowisko naturalne między innymi z powodu ich charakteru, rozmiarów lub lokalizacji podlegają ocenie w odniesieniu do ich skutków przed udzieleniem zezwolenia.

Przedsięwzięcia te są określone w art. 4".

15 Zgodnie z art. 4 ust. 2 ww. dyrektywy „[p]rzedsięwzięcia zaliczone do kategorii wymienionych w załączniku II podlegają ocenie zgodnie z art. 5–10, jeżeli państwa członkowskie uznają, że wymóg taki wynika z cech tych przedsięwzięć". Tenże załącznik II wymieniał w pkt 1 lit. f) fermy trzody chlewnej.

16 Zgodnie z art. 4 ust. 1 dyrektywy 85/337 „przedsięwzięcia zaliczone do kategorii wymienionych w załączniku I podlegają ocenie zgodnie z art. 5–10".

17 W pkt 17 lit. b) ww. załącznika I wymienione zostały urządzenia przeznaczone do intensywnej hodowli świń o pojemności większej niż 3000 stanowisk dla świń produkcyjnych (ponad 30 kg), zaś pod lit. c) wymieniono urządzenia o pojemności większej niż 900 stanowisk dla macior.

18 Artykuł 4 ust. 2 dyrektywy 85/337 stanowi, że jeśli chodzi o przedsięwzięcia wymienione w załączniku II, państwa członkowskie określają za pomocą badania indywidualnego albo progów lub kryteriów ustalonych przez państwo członkowskie „czy przedsięwzięcie podlega ocenie zgodnie z art. 5–10". Ustęp 3 ww. art. 4 precyzuje, że „podczas przeprowadzania badania indywidualnego lub ustalania progów bądź kryteriów do celów ust. 2 należy uwzględnić odpowiednie kryteria selekcji wymienione w załączniku III".

19 Załacznik II pkt 1 lit. e) dyrektywy 85/337 wymienia „urządzenia do intensywnej hodowli żywca (przedsięwzięcia niewymienione w załączniku I)", zaś pkt 13 tego załącznika wymienia „wszelkie zmiany bądź rozbudowę przedsięwzięć wymienionych w załączniku I lub II, już zatwierdzonych, zrealizowanych lub będących w trakcie realizacji, które mogą mieć znaczące niekorzystne oddziaływanie na środowisko naturalne". Państwa członkowskie obowiązane były dokonać transpozycji dyrektywy 85/337 przed dniem 14 marca 1999 r.

Uregulowania krajowe

20 Rada regionu Andalucía wydała ustawę nr 7/1994 z dnia 18 maja 1994 r. o ochronie środowiska. Punkt 11 załącznika II do tej ustawy stanowi, że gospodarstwa prowadzące hodowlę świń, w których zwierzęta trzymane są stale w chlewie, a które liczą ponad 100 macior hodowlanych oraz ponad 500 świń przeznaczonych na tucz objęte są procedurą przewidującą sporządzenie sprawozdania w sprawie oceny wpływu na środowisko.

Uregulowania dotyczące ochrony wód gruntowych

Uregulowania wspólnotowe

21 Artykuł 3 dyrektywy 80/68 stanowi:

„Państwa członkowskie podejmują wszelkie kroki niezbędne dla:

[...]

b) ograniczenia wprowadzania do wody gruntowej substancji wymienionych w wykazie II, aby uniknąć zanieczyszczenia tej wody takimi substancjami".

22 Punkt 3 ww. wykazu II wymienia „substancje mające szkodliwy wpływ na smak lub zapach wody gruntowej [...]".

23 Artykuł 5 dyrektywy 80/68 stanowi między innymi, że państwa członkowskie poddają uprzedniemu badaniu wszystkie zrzuty substancji wymienionych w wykazie II i mogą udzielić zezwolenia, pod warunkiem że przestrzegane są wszystkie techniczne środki ostrożności konieczne do zapobieżenia zanieczyszczeniu wód gruntowych przez te substancje.

24 Zgodnie z art. 7 ww. dyrektywy „uprzednie badanie, określone w art. 4 i 5 obejmuje sprawdzenie warunków hydrogeologicznych na danym obszarze, ewentualnych zdolności samooczyszczania się gleby i podglebia, oraz ryzyka zanieczyszczenia i zmiany jakości wód gruntowych ze zrzutu i ustala, czy wprowadzenie substancji do wód gruntowych jest rozwiązaniem zadowalającym z punktu widzenia środowiska".

Uregulowania krajowe

25 W toku niniejszej sprawy nie przedstawiono Trybunałowi żadnych przepisów krajowych, które miałyby na celu zapewnienie transpozycji dyrektywy 80/68.

Uregulowania dotyczące oczyszczania ścieków

Uregulowania wspólnotowe

26 Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy 91/271 stanowi, że „[d]o celów ust. 2 państwa członkowskie do dnia 31 grudnia 1993 r. określają obszary wrażliwe, zgodnie

z kryteriami ustanowionymi w załączniku II", wśród których to kryteriów znalazła się eutrofizacja (załącznik II część A lit. a)), określone stężenie azotanów (załącznik II część A lit. b)) oraz konieczność dokładniejszego oczyszczania celem spełnienia wymagań dyrektyw Rady (załącznik II część A lit. c)).

27 Ustęp 2 ww. art. 5 stanowi, że państwa członkowskie zapewniają, by ścieki komunalne odprowadzane do systemów zbierania, przed odprowadzeniem do obszarów wrażliwych, poddawane były bardziej rygorystycznemu oczyszczaniu niż określone w art. 4, najpóźniej do dnia 31 grudnia 1998 r. w odniesieniu do wszystkich zrzutów z aglomeracji o równoważnej liczbie mieszkańców (dalej „RLM") wynoszącej ponad 10 000.

Uregulowania krajowe

28 W Hiszpanii oczyszczanie ścieków należy do zakresu kompetencji władz lokalnych. Niemniej jednak państwu przysługują kompetencje w zakresie udzielania zezwoleń na odprowadzanie i ponowne wykorzystanie oczyszczonych ścieków, które wykonuje ono za pośrednictwem Confederaciones Hidrogràficas (podmiotów publicznych odpowiedzialnych za gospodarkę na wodach śródlądowych).

29 Królewski dekret z mocą ustawy nr 11/1995 z dnia 28 grudnia 1995 r. ustanawiający zasady oczyszczania ścieków komunalnych (BOE z dnia 30 grudnia 1995 r.) wprowadzono w życie dekretem królewskim nr 509/1996 z dnia 15 marca 1996 r. (BOE z dnia 29 marca 1996 r.), zmienionym częściowo dekretem królewskim nr 2116/1998 z dnia 2 października 1998 r. (BOE z dnia 20 października 1998 r.).

Uregulowania dotyczące ochrony wód przed zanieczyszczeniem azotanami pochodzenia rolniczego

Uregulowania wspólnotowe

30 Artykuł 3 ust. 1 dyrektywy 91/676 stanowi, że „[w]ody dotknięte zanieczyszczeniami oraz wody, które mogą być dotknięte zanieczyszczeniami, jeśli nie zostaną podjęte działania w zastosowaniu art. 5, określane są przez państwa członkowskie zgodnie z kryteriami określonymi w załączniku I".

31 Zgodnie z ust. 2 ww. art. 3 w ciągu dwuletniego okresu po notyfikacji dyrektywy 91/676, która miała miejsce w dniu 19 grudnia 1991 r., „państwa członkowskie [...] wyznaczają jako strefy podatne wszystkie znane obszary gleby w ramach ich terytoriów, z których mają miejsce spływy do wód określonych zgodnie z ust. 1 i które przyczyniają się do zanieczyszczania. Powiadamiają one Komisję o tym wstępnym wyznaczeniu w ciągu sześciu miesięcy".

32 Zgodnie z ust. 4 ww. artykułu „państwa członkowskie dokonują przeglądu, w miarę konieczności zmieniają lub dodają do wyznaczania stref zagrożenia, gdzie stosowne, oraz przynajmniej co cztery lata w celu uwzględnienia zmian i czynników nieprzewidzianych w czasie poprzedniego wyznaczania. Powiadamiają one Komisję o wszelkich zmianach lub dodaniach do wyznaczonych stref w ciągu sześciu miesięcy".

33 Artykuł 4 dyrektywy 91/676 przewiduje między innymi, że w celu zapewnienia dla wszystkich wód ogólnego poziomu ochrony przed zanieczyszczeniem, państwa członkowskie w ciągu dwuletniego okresu od notyfikacji tej dyrektywy ustanowią zbiór lub zbiory zasad dobrej praktyki rolniczej, które mają zostać dobrowolnie wprowadzane w życie przez rolników.

34 Zgodnie z art. 5 tej dyrektywy państwa członkowskie ustanawiają programy działania w odniesieniu do wyznaczonych stref zagrożenia. Programy te składają się z określonych obowiązkowych środków, do których należą między innymi te środki, które państwo członkowskie określiło w zbiorze lub w zbiorach zasad dobrej praktyki rolniczej oraz środki określone w załączniku III do dyrektywy 91/676. Środki wymienione w tym załączniku dotyczą między innymi okresów, kiedy rolnicze wykorzystanie niektórych rodzajów nawozu jest zakazane, pojemności zbiorników do przechowywania odchodów zwierzęcych, sposobów rolniczego wykorzystania i maksymalnej ilość odchodów zwierzęcych zawierających azot, która może być rolniczo wykorzystana.

Uregulowania krajowe

35 Królestwo Hiszpanii transponowało dyrektywę 91/676 do swojego porządku prawnego dekretem królewskim nr 261/1996 z dnia 16 lutego 1996 r. (BOE z dnia 16 lutego 1996 r.).

36 Ponadto rada regionu Andalucía dekretem nr 261/1998 z dnia 15 grudnia 1998 r. określiła strefy podatne na zanieczyszczenie wód azotanami pochodzenia rolniczego na terenie regionu autonomicznego Andalucía. Dekret ten nie wymienia Rambla de Mojácar.

Postępowanie poprzedzające wniesienie skargi

37 Gospodarstwo prowadzące hodowlę świń położone w miejscu zwanym „El Pago de la Media Legua" na terenie gminy Vera (prowincja Almería), przy drodze łączącej tę gminę z gminą Garrucha, w pobliżu rzeki Antas funkcjonuje od 1976 r.

38 Wskutek wpłynięcia w 2000 r. zawiadomienia zarejestrowanego pod nr 2000/4044, a dotyczącego funkcjonowania tego gospodarstwa, pismem z dnia 6 kwietnia 2000 r. Komisja zażądała od władz hiszpańskich przedstawienia uwag dotyczących zawartych w nim doniesień o niekontrolowanym odprowadzaniu do środowiska odpadów pochodzących z tego gospodarstwa, a także przedstawienia danych dotyczących stosowania uregulowań wspólnotowych w tej materii.

39 Pismem z dnia 24 sierpnia 2000 r. władze hiszpańskie odpowiedziały, że dyrektywa 75/442 niekoniecznie znajduje zastosowanie do gnojownicy pochodzącej z gospodarstw zajmujących się hodowlą z uwagi na to, że wykorzystanie tej gnojownicy jako nawozu na terenach położonych w pobliżu takich gospodarstw może sprawić, że nie zostanie ona zakwalifikowana jako odpady w rozumieniu dyrektywy. Jeśli chodzi o zastosowanie dyrektywy 85/337, władze te podkreśliły, że „ustawa nr 7/1994 stanowi, iż wszystkie gospodarstwa prowadzące hodowlę świń, niezależnie od ich położenia, obowiązane są przestrzegać przepisów z zakresu ochrony środowiska". W tym samym piśmie zwrócono również uwagę, że jak dotąd władze gminne nie wydały przedmiotowemu gospodarstwu zezwolenia oraz że od maja 1999 r. lokalne władze żądały od właściciela gospodarstwa — jak dotąd bezskutecznie — dokumentów, które pozwoliłyby na sporządzenie raportu o stanie środowiska, niezbędnego do udzielenia zezwolenia. Władze hiszpańskie stwierdziły ponadto, że gnojownica nie zawiera substancji szkodliwych i że w związku z tym dyrektywa 80/68 nie znajduje do niej zastosowania, jak też że nie znajduje do niej zastosowania dyrektywa 91/271, jako że brak jest skarg dotyczących takiego odprowadzania odpadów, które mogłoby dosięgnąć przybrzeżnej laguny. Wreszcie jeśli chodzi o dyrektywę 91/676, władze te stwierdziły, że ani ta dyrektywa, ani dekret nr 261/1996 nie pozwalają na przyjęcie założenia, że przedmiotowa strefa jest strefą podatną, skoro właściwe służby nie stwierdziły obecności azotanów, lecz jedynie zaproponowały włączenie tej strefy do programu nadzoru obejmującego całe wybrzeże na terenie prowincji Almería.

40 W październiku 2000 r. władze hiszpańskie przekazały Komisji liczne dokumenty, wśród których znalazł się raport z dnia 5 lipca 2000 r. w sprawie sytuacji omawianego gospodarstwa sporządzony przez spółkę Tecnoma na żądanie Confederación Hidrográfica del Sur, jak też dokumenty związane z procedurą

uzyskiwania przez to gospodarstwo zezwolenia na odprowadzanie odpadów datowane na 14 sierpnia 1998 r. i 2 lipca 1999 r.

41 W związku z tym że we wrześniu 2000 r. wnoszący zawiadomienia przekazali Komisji nowe informacje na temat sytuacji w omawianym gospodarstwie i oceniwszy, że władze hiszpańskie dopuściły się naruszenia dyrektyw: 75/442, 85/337 (również w jej pierwotnym brzmieniu), 80/68, 91/271 oraz 91/676, Komisja skierowała w dniu 18 stycznia 2001 r. do Królestwa Hiszpanii wezwanie do usunięcia uchybienia.

42 W czasie dwustronnego spotkania, które miało miejsce w dniach 21 i 22 maja 2001 r. między służbami Komisji a władzami hiszpańskimi, te ostatnie poinformowały Komisję, że w wyniku dokonanej inspekcji wydały w dniu 18 kwietnia 2001 r. negatywną opinię co do zezwolenia, o które ubiegało się to gospodarstwo, i że zwróciły się one do gminy Vera o podjęcie kroków niezbędnych do zamknięcia tego gospodarstwa oraz że w razie niezastosowania się do tego żądania interweniować może sama rada regionu Andalucía.

43 Pismem z dnia 20 czerwca 2001 r. władze hiszpańskie odpowiedziały na wezwanie do usunięcia uchybienia. W piśmie tym ponownie stwierdziły, że ich zdaniem dyrektywa 75/442 nie znajduje w tym przypadku zastosowania, oraz poinformowały, że jeśli chodzi o dyrektywę 85/337, sporządzono raport o stanie środowiska, który okazał się niekorzystny dla planów rozbudowy spornego gospodarstwa oraz że zażądały od właściwych władz lokalnych, by te podjęły kroki niezbędne do zamknięcia tego gospodarstwa. Co się zaś tyczy dyrektywy 80/68, stwierdziły one, że wody gruntowe, które miały być dotknięte zanieczyszczeniem, dokładnie pokrywają się z warstwą wodonośną o ograniczonej użyteczności, znajdującą się w bardzo bliskiej odległości od wybrzeża i że w żadnym wypadku nie były przeznaczone do takiego użytku, dla którego jakość tych wód miałaby znaczenie, jako że strefa ta jest strefą słabiej zbadaną, mimo że Comisaría de Aguas del Sur (organ odpowiedzialny za administrowanie wodami na południu kraju) została powiadomiona o konieczności przeprowadzenia analizy hydrogeologicznej, by oszacować ryzyko zmian w jakości wody, jakie ewentualnie mogłyby wystąpić. Jeśli

chodzi o dyrektywę 91/271, władze hiszpańskie przyznały, że nie była ona przestrzegana, lecz stwierdziły, że zanieczyszczenie przybrzeżnej laguny Antas nie było spowodowane działalnością rzeczonego gospodarstwa prowadzącego hodowlę świń, lecz odprowadzaniem ścieków mieszkańców gminy Vera. Co się zaś tyczy dyrektywy 91/676, władze te uznały, że jest ona przestrzegana, wskazując jednocześnie, że analiza całkowitego zanieczyszczenia azotanami na poziomie kraju pozwoliłaby na określenie ewentualnych nowych stref podatnych.

44 Uznawszy, że opisanych wyżej odpowiedzi wciąż nie można uznać za satysfakcjonujące, pismem z dnia 26 lipca 2001 r. Komisja skierowała do Królestwa Hiszpanii uzasadnioną opinię, wzywając je do podjęcia kroków niezbędnych do wykonania swoich zobowiązań w terminie dwóch miesięcy od dnia doręczenia tej opinii.

45 Pismem z dnia 4 października 2001 r. władze hiszpańskie przekazały Komisji raport opracowany przez radę regionu Andalucía, zaznaczając, że w dniu 8 sierpnia 2001 r. wszczęto procedurę zmierzającą do nałożenia sankcji na omawiane gospodarstwo.

46 Uznawszy, że Królestwo Hiszpanii wciąż nie przedsięwzięło kroków niezbędnych do wypełnienia ciążących na nim zobowiązań, Komisja wniosła niniejszą skargę.

47 Królestwo Hiszpanii wniosło o oddalenie skargi oraz obciążenie Komisji kosztami postępowania.

48 Postanowieniem prezesa Trybunału z dnia 5 maja 2003 r. Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej zostało dopuszczone do udziału w sprawie w charakterze interwenienta po stronie Komisji, w szczególności w sprawie zarzucanego Królestwu Hiszpanii naruszenia art. 4, 9 i 13 dyrektywy 75/442.

W przedmiocie skargi

49 Celem wydania rozstrzygnięcia w przedmiocie skargi, której dotyczy niniejsze postępowanie, należy przede wszystkim przeanalizować zarzuty dotyczące naruszenia dyrektywy 91/271 oraz dyrektywy 91/676, które dotyczą całej strefy geograficznej, w której położone jest omawiane gospodarstwo hodowlane. Następnie należy zbadać zarzuty dotyczące naruszenia dyrektywy 85/337 — w tym zarzuty naruszenia tej dyrektywy w jej pierwotnym brzmieniu — poprzez które Komisja kwestionuje warunki, w jakich doszło do utworzenia i rozbudowy tego gospodarstwa. Wreszcie należy zbadać zarzut sprzecznego z dyrektywami 75/442 oraz 80/68 odprowadzania do środowiska zwłok zwierzęcych i gnojownicy pochodzących z tego gospodarstwa.

Zarzut naruszenia dyrektywy 91/271

50 Poprzez zarzut naruszenia dyrektywy 91/271 Komisja wskazuje na podwójne naruszenie tej dyrektywy. Po pierwsze twierdzi ona, że do obszarów wrażliwych wyznaczonych przez region autonomiczny Andalucía na podstawie art. 5 ust. 1 dyrektywy należało włączyć całą rzekę Antas. Po drugie Komisja uważa, że zgodnie z ust. 2 tego artykułu ścieki komunalne pochodzące z aglomeracji Vera powinny były być w związku z tym poddane bardziej rygorystycznemu oczyszczaniu niż oczyszczanie wtórne.

51 Jeśli chodzi o pierwszą część przedstawionego wyżej zarzutu, która odnosi się do niezakwalifikowana rzeki Antas w całości jako obszaru wrażliwego, należy przede wszystkim przypomnieć, że w wyroku z dnia 15 maja 2003 r. w sprawie C-419/01 Komisja przeciwko Hiszpanii, Rec. str. I-4947, Trybunał miał już okazję stwierdzić, że nie wyznaczywszy licznych obszarów wrażliwych na terenie swojego terytorium, Królestwo Hiszpanii uchybiło zobowiązaniom ciążącym na nim na mocy art. 5

dyrektywy 91/271. W toku postępowania zakończonego ww. wyrokiem (pkt 14 i 20) Komisja przyznała, że region autonomiczny Andalucía wyznaczył znajdujące się na jego terenie obszary wrażliwe, że opublikował ich nazwy w swoim dzienniku urzędowym oraz że o nich poinformował. Ponadto rząd hiszpański zwrócił uwagę, że Komisja przyznała, iż region ten wyznaczył w szczególności obszary wrażliwe dotyczące jego wód przybrzeżnych. W konsekwencji stwierdzone przez Trybunał uchybienie (pkt 23 ww. wyroku) dotyczyło niewyznaczenia stref obszarów wrażliwych na terenach należących do kompetencji innych regionów autonomicznych, z wyłączeniem między innymi obszarów wrażliwych na terenie regionu autonomicznego Andalucía.

52 Jednak okoliczność, że w ww. wyroku w sprawie Komisja przeciwko Hiszpanii Trybunał stwierdził, iż braki w zakresie wyznaczenia obszarów wrażliwych nie dotyczyły regionu autonomicznego Andalucía nie stanowi przeszkody w dokonaniu analizy zarzutu naruszenia dyrektywy 91/271. Zarzut ten jest bowiem oparty na elementach stanu faktycznego, które nie były znane Komisji w czasie trwania postępowania poprzedzającego wniesienie będącej przedmiotem niniejszego postępowania skargi. Elementy te wynikają z raportu sporządzonego na rzecz Komisji przez spółkę ERM w styczniu 2000 r., w dacie późniejszej niż dzień wydania uzasadnionej opinii w sprawie. Dlatego też Komisja uprawniona była, na podstawie ww. raportu dotyczącego obszarów wrażliwych i stref podatnych na terenie Hiszpanii, wskazać na pewne braki w transpozycji dyrektywy 91/271 i wystąpić w związku z powyższym z nową skargą o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego.

53 Poza tym z ww. raportu wynika, a rząd hiszpański nie kwestionował w tym względzie jego ustaleń, że wody rzeki Antas dotknięte są eutrofizacją, że zawierają one duże ilości azotanu oraz że w związku ze znajdującymi się w pobliżu hotelami i ośrodkami turystycznymi przyjmują one duże ilości składników odżywczych. Elementy te należą do kryteriów, które zgodnie z treścią załącznika II do dyrektywy 91/271 powinny być brane pod uwagę przy określaniu obszarów wrażliwych. Poza tym Komisja wskazała na okoliczność, że z uwagi na obecność żółwi „testudo graeca" w wodach tej rzeki władze hiszpańskie zaproponowały zakwalifikowanie jej jako terenu mającego

znaczenie dla Wspólnoty w ramach sieci „Natura 2000". Rząd hiszpański nie zaprzeczył temu. Mimo że element ten nie znalazł się wśród kryteriów zawartych w powołanym wyżej załączniku II, stanowi on dowód na szczególną wagę, jaką przykłada się do ochrony omawianych środowisk wodnych przed uwalnianiem do nich ścieków komunalnych, które nie zostały dostatecznie oczyszczone.

54 Rząd hiszpański sprzeciwia się twierdzeniu, jakoby Rambla rzeki Antas nie była utworzona z naturalnych wolnych wód, lecz z wód gruntowych, których z braku światła nie dotyczy rozwój glonów, a co za tym idzie — eutrofizacja. Jednak nawet jeśli przyjąć, że powyższe stanowisko jest słuszne, nie przeszkadza ono zakwalifikowaniu przedmiotowej strefy jako obszaru wrażliwego w rozumieniu dyrektywy 91/271. Załącznik II do tej dyrektywy stanowi bowiem, że obszary wrażliwe mogą stanowić „zbiorniki wód" i w związku z tym nie nakłada wymogu, by dane środowisko wodne składało się z wód powierzchniowych. Ponadto w powołanym wyżej załączniku poza kryterium eutrofizacji znajdują się też inne kryteria — w tym kryterium dużej zawartości azotanów — na podstawie których ustala się, czy dany obszar należy zakwalifikować jako wrażliwy.

55 A zatem władze hiszpańskie powinny były zakwalifikować rzekę Antas w całości jako obszar wrażliwy.

56 W związku z powyższym należy stwierdzić, że pierwsza część zarzutu jest zasadna.

57 Jeśli chodzi o drugą część zarzutu, dotyczącą konieczności poddania ścieków komunalnych pochodzących z aglomeracji Vera bardziej rygorystycznemu oczyszczaniu, niż oczyszczanie wtórne, zgodnie z art. 5 ust. 2 dyrektywy 91/271, należy stwierdzić po pierwsze, że rząd hiszpański nie zaprzeczył twierdzeniu, iż ścieki te poddane były wyłącznie oczyszczaniu pierwotnemu.

58 Ponadto z danych liczbowych przedstawionych przez Komisję w replice wynika, że wbrew twierdzeniom rządu hiszpańskiego, po uwzględnieniu liczby stałych mieszkańców gminy Vera szacowanej na 8000 osób oraz licznych turystów, którzy przebywają w tym regionie w okresie letnim, aglomeracja ta jest aglomeracją o RLM wyższej niż 10 000. Z uwagi na to, ze ścieki komunalne pochodzące z tej aglomeracji odprowadzane są do obszaru, który — jak wcześniej wspomniano — powinien być uznany za obszar wrażliwy, władze hiszpańskie obowiązane były zapewnić, by ścieki te przed ich odprowadzeniem do tego obszaru poddawane były przed 31 grudnia 1998 r. bardziej rygorystycznemu oczyszczaniu niż to, które przewidziane zostało w art. 4 dyrektywy 91/271, a mianowicie bardziej rygorystycznemu oczyszczaniu niż oczyszczanie wtórne.

59 Nie można przyjąć twierdzenia rządu hiszpańskiego, jakoby termin zakreślony dyrektywą 91/271 dla aglomeracji o RML między 2000 a 15 000 wygasał dopiero w dniu 31 grudnia 2005 r., nawet przy założeniu, że RML aglomeracji Vera mieści się w tych granicach. Artykuł 3 ust. 1 i 2 dyrektywy oznacza termin na tworzenie systemu zbierania ścieków komunalnych oraz na rozpoczęcie stosowania ponownego oczyszczania jedynie w stosunku do takiego odprowadzania ścieków komunalnych z tego typu aglomeracji, które odbywa się poza obszarami wrażliwymi. Powyższy termin nie znajduje zatem zastosowania do odprowadzania ścieków komunalnych aglomeracji Vera.

60 Jeśli zaś chodzi o podnoszoną przez rząd hiszpański okoliczność, że spółka zarządzająca oczyszczalnią ścieków nie przekazała pewnych informacji dotyczących wyników badań składu przedmiotowych ścieków komunalnych, nie zmienia to faktu, że ścieki te nie są poddawane oczyszczaniu wymaganemu przepisami dyrektywy 91/271. Zresztą stwierdzając w duplice, że wybudowana w 1993 r. oczyszczalnia ścieków gminy Vera została tak zaprojektowana, by dostatecznie spełniać w perspektywie roku 2011 wymogi uregulowań w zakresie odprowadzania ścieków na terenie obszarów wrażliwych, rząd hiszpański przyznaje, że wymogi te nie były przestrzegane w dniu, który został wyznaczony w uzasadnionej opinii.

61 Dlatego też należy uznać, że druga część zarzutu jest zasadna. W związku z powyższym zarzuty dotyczące naruszenia dyrektywy 91/271 należy uwzględnić.

W przedmiocie dyrektywy 91/676

62 Zdaniem rządu hiszpańskiego zarzut naruszenia dyrektywy 91/676 jest niedopuszczalny z dwóch powodów. Po pierwsze zarzut ten nie został podniesiony w uzasadnionej opinii i w związku z tym Komisja nie jest uprawniona do podniesienia go po raz pierwszy w postępowaniu przed Trybunałem. Po drugie Komisja wszczęła już nowe postępowanie z tytułu uchybienia zobowiązaniom wynikającym z tej dyrektywy, które toczy się pod nr 2002/2009, kierując do Królestwa Hiszpanii wezwanie do usunięcia uchybienia, które również dotyczy Rambla de Mojácar. Zasada ne bis in idem, która znajduje zastosowanie do postępowań w sprawie stwierdzenia uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, zabrania prowadzenia dwóch postępowań przeciwko jednemu państwu członkowskiemu z tytułu tego samego naruszenia prawa wspólnotowego.

63 Jeśli chodzi o pierwszy z przedstawionych wyżej argumentów, należy stwierdzić, że nie może on zostać uwzględniony. Z akt sprawy, a w szczególności ze skierowanego do tego państwa wezwania do usunięcia uchybienia oraz uzasadnionej opinii wynika, że naruszenie dyrektywy 91/676 stanowi jeden z zarzutów postawionych przez Komisję w toku postępowania poprzedzającego złożenie skargi. A zatem przedmiot sporu został w sposób jasny określony, a rząd hiszpański został nawet wezwany do przedstawienia uwag i przygotowania się do obrony (zob. podobnie wyrok z dnia 15 grudnia 1982 r. w sprawie 211/81 Komisja przeciwko Danii, Rec. str. 4547, pkt 8 i 9). Zarzut ten zawarty był zatem w uzasadnionej opinii, mimo że nie został wyraźnie wymieniony w jej części końcowej, a następnie podobnymi słowy i w sposób dostatecznie precyzyjny przedstawiony został w skardze (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Danii, pkt 14 i 15).

64 W związku z powyższym należy uznać, że skarga nie jest niedopuszczalna z przedstawionego wyżej pierwszego powodu.

65 Jeśli zaś chodzi o drugi z podnoszonych argumentów, należy stwierdzić, że nawet jeśli założyć, iż zasada ne bis in idem znajduje zastosowanie do postępowań ze skarg o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, to okoliczność ta nie ma w niniejszej sprawie żadnego wpływu na dopuszczalność omawianego zarzutu. Zakładając, że Trybunał przychyliłby się do tego argumentu, jedyną konsekwencją argumentacji przedstawionej przez rząd hiszpański byłaby ewentualna konieczność zaniechania przez Komisję prowadzenia postępowania w przedmiocie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, które wszczęła pod nr 2002/2009, w zakresie w jakim postępowanie to dotyczy zakwalifikowania Rambla de Mojácar jako obszaru wrażliwego.

66 W związku z powyższym należy uznać, że skarga nie jest niedopuszczalna z przedstawionego wyżej drugiego powodu.

67 Jeśli chodzi o treść zarzutu, należy stwierdzić, że Komisja słusznie uznała, iż kwalifikując lagunę rzeki Antas jako obszar wrażliwy w rozumieniu dyrektywy 91/271, władze hiszpańskie przyznały, że w wodach omawianego regionu wystąpił wysoki stopień eutrofizacji i wysoka zawartość azotanu, na co wskazywał raport spółki ERM dotyczący kontroli obszarów wrażliwych i stref podatnych w Hiszpanii. Rząd hiszpański w odpowiedzi na skargę przyznaje ponadto, iż stężenie azotanu w tych wodach, stanowiące jedno z kryteriów wyznaczania obszarów wrażliwych, o których mowa w załączniku I dyrektywy 91/676, przekracza 50 mg/l.

68 By uzasadnić brak zakwalifikowania Rambla de Mojácar jako strefy podatnej, rząd hiszpański twierdzi, iż nie zostało spełnione kryterium, o którym mowa w art. 1 dyrektywy, a które polega na tym, że obecność azotanu powinna być skutkiem działalności rolnej.

69 Argumentu tego nie można jednak uwzględnić. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, aby wody mogły zostać uznane za „dotknięte zanieczyszczeniami"

w rozumieniu między innymi art. 3 ust. 1 dyrektywy 91/676 i aby konieczne było ich zakwalifikowanie jako stref podatnych na podstawie art. 3 ust. 2 tej dyrektywy, nie jest konieczne, by zanieczyszczenie było wyłącznie skutkiem skażenia związkami azotu pochodzącymi z produkcji rolnej. Wystarczy, że związki takie przyczyniają się do powstania zanieczyszczenia w sposób znaczący (zob. podobnie w wyroku z dnia 29 kwietnia 1999 r. w sprawie C-293/97 Standley i in., Rec. str. I-2603, pkt 30 i 35).

70 W duplice rząd hiszpański twierdzi, że określenie Rambla de Mojácar jako strefy podatnej nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie z uwagi na to, że strefa ta stanowi inny obszar hydrogeologiczny niż Rambla rzeki Antas, będąca wyłącznym przedmiotem skargi rozpatrywanej w niniejszym postępowaniu. Twierdzenie to nie jest jednak zasadne. Brak zakwalifikowania Rambla de Mojácar jako strefy podatnej w rozumieniu dyrektywy 91/676 jest zarzutem stawianym przez Komisję niezależnie od zarzutu niezakwalifikowania Rambla rzeki Antas jako obszaru wrażliwego w rozumieniu dyrektywy 91/271. A zatem, wbrew temu, co twierdzi rząd hiszpański, skarga nie dotyczy wyłącznie Rambla rzeki Antas. Z tej samej przyczyny należy odrzucić argument rządu hiszpańskiego, zgodnie z którym dane pochodzące z publikacji Instituto Geológico y Minero de España dotyczą jednostki hydrogeologicznej Bajo Almanzora, która nie odpowiada strefie, której dotyczy postępowanie w przedmiocie skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego.

71 Jeśli chodzi o podnoszone przez rząd hiszpański zastrzeżenie co do wiarygodności danych pochodzących z raportu sporządzonego przez spółkę ERM, które ich zdaniem nie są równie wiarygodne jak dane zgromadzone dla rady regionu Andalucía, nie jest ono wystarczające, by wykazać, że zanieczyszczenie azotanami nie pochodzi z produkcji rolniczej.

72 Wreszcie rząd hiszpański na próżno podnosi, że gdyby podzielić ilość nanoszonego nawozu przez wielkość obszaru, na którym rozprowadzana jest gnojownica stężenie

netto azotanu byłoby niższe niż 170 kg/ha, która to ilość stanowi próg określony w załączniku III ust. 2 dyrektywy 91/676. Stawiany mu zarzut nie dotyczy bowiem sprzecznego z dyrektywą 91/676 rozprowadzania gnojownicy przez omawiane gospodarstwo rolne, lecz niezakwalifikowania przez Królestwo Hiszpanii Rambla de Mojácar jako strefy podatnej. Z powyższych względów należy stwierdzić, że przedstawiony argument rządu hiszpańskiego jest nietrafny i w związku z tym podlega odrzuceniu.

73 Odnosząc się do jednostki hydrologicznej 06.06 (Bajo Almanzora), należy zaś stwierdzić, że rząd hiszpański nie przedstawił żadnych szczegółowych danych, które pozwoliłyby na podważenie twierdzenia Komisji, zgodnie z którym przyczynianie si produkcji rolniczej do zanieczyszczenia azotanami jest znaczące.

74 Z powyższego wynika, że zarzut naruszenia dyrektywy 91/676 jest zasadny.

W przedmiocie dyrektywy 85/337

75 Komisja twierdzi, że omawiane gospodarstwo prowadzące hodowlę świń nie było przedmiotem oceny skutków środowiskowych przed jego utworzeniem, co nastąpiło przed dniem 14 marca 1999 r., będącym ostatnim dniem terminu na transpozycję dyrektywy 85/337, ani też przed jego rozbudową, która nastąpiła po tym dniu, co pozostaje w sprzeczności z art. 2 i art. 4 ust. 2 dyrektywy 85/337, również w jej pierwotnym brzmieniu.

76 Rząd hiszpański twierdzi, że Komisja nie sprecyzowała, której z dwóch wersji tej dyrektywy dotyczy uchybienie i że w konsekwencji zarzut jest niedopuszczalny.

Dodatkowo rząd ten twierdzi, że zarzut ten jest bezzasadny. W replice Komisja stwierdziła, że omawiane gospodarstwo powstało przed wejściem w życie dyrektywy 85/337 oraz że w związku z tym zastosowanie znajduje wyłącznie ta dyrektywa 85/337 w pierwotnym brzmieniu.

77 W tym względzie należy stwierdzić po pierwsze, że Komisja nie zaprzecza twierdzeniu, że omawiane gospodarstwo hodowli świń powstało w 1976 r. W tym czasie żaden przepis prawa wspólnotowego nie nakładał na władze hiszpańskie obowiązku dokonania oceny skutków środowiskowych. Termin na transpozycję dyrektywy 85/337 w pierwotnym brzmieniu upływał w dniu 3 lipca 1988 r., Trybunał zaś stwierdził, że dyrektywa ta nie mogła nakładać na państwa członkowskie obowiązku przeprowadzenia ocen wpływu na środowisko w stosunku do przedsięwzięć zrealizowanych przed tym dniem, nawet jeśli objęte one były obowiązkiem uzyskania zezwolenia (zob. podobnie wyrok z dnia 11 sierpnia 1995 r. w sprawie C-431/92 Komisja przeciwko Niemcom, Rec. str. I-2189, pkt 32 w kwestii przedsięwzięć, w stosunku do których wniosek o wydanie zezwolenia złożony został po dniu 3 lipca 1988 r.).

78 Po drugie, z akt sprawy wynika, że po dniu 14 marca 1999 r., który był dniem upływu terminu na transpozycję dyrektywy 85/337, omawiane gospodarstwo hodowlane obowiązane było uzyskać nowe zezwolenie, zgodnie z przepisami ustawy nr 7/1994. Ustawa ta stanowi, że udzielenie zezwolenia na prowadzenie gospodarstwa hodowli trzody chlewnej obejmującego ponad 100 macior hodowlanych oraz 500 świń przeznaczonych na tucz, do której to kategorii należy to gospodarstwo hodowlane, jako że obejmuje ponad 2800 sztuk, uzależnione jest od sporządzenia oceny wpływu na środowisko.

79 Komisja nie ustaliła jednak, w jaki sposób władze hiszpańskie w ramach tej nowej procedury udzielania zezwolenia przed dniem 26 września 2001 r., będącym dniem upływu terminu wyznaczonego w uzasadnionej opinii, dopuściły się naruszenia dyrektywy 85/337.

80 Władze hiszpańskie działały bowiem w zgodzie z zasadą mówiącą, że sporządzenie oceny wpływu na środowisko jest obowiązkowe nawet w stosunku do przedsięwzięć, które zrealizowane zostały przed dniem upływu terminu na transpozycję dyrektywy 85/337, jeśli na realizację takich przedsięwzięć wydano zezwolenia bez uprzedniego sporządzenia takiej oceny i jeśli objęte są one nową procedurą uzyskania zezwolenia wszczętą po tym dniu (zob. podobnie w kwestii dyrektywy 85/337 w wersji pierwotnej wyrok z dnia 18 czerwca 1998 r. w sprawie C-81/96 Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, Rec. str. I-3923, pkt 23 i 25, co się tyczy przedsięwzięć, na które udzielono zezwolenia przed dniem 3 lipca 1988 r., lecz w stosunku do których nie sporządzono wcześniej oceny ich wpływu na środowisko, a które następnie stały się przedmiotem nowych wniosków o udzielenie zezwolenia złożonych po tym ostatnim dniu).

81 Z jednej strony z akt sprawy wynika, że władze hiszpańskie, w trybie ustawy nr 7/1994, w stosunku do której Komisja nie sformułowała zarzutów dotyczących braku zgodności z dyrektywą 85/337, wszczęły procedurę oceny wpływu na środowisko celem ustalenia, czy omawianemu gospodarstwu hodowlanemu można udzielić zezwolenia oraz czy ewentualnie jego sytuacja administracyjna mogłaby zostać uregulowana. W związku z tym w maju 1999 r. władze te zażądały od właściciela tego gospodarstwa przedstawienia stosownych materiałów, które pozwoliłyby na sporządzenie raportu oceny wpływu na środowisko. Raport ten sporządzony został w lipcu 2000 r. przez spółkę Tecnoma na zlecenie Confederación Hidrográfica del Sur, a następnie w październiku 2000 r. przekazano go Komisji.

82 Z drugiej strony władze hiszpańskie przeprowadziły inspekcję omawianego gospodarstwa hodowlanego i stwierdziły, mając w szczególności na względzie niekorzystne wyniki tej inspekcji, że nie można udzielić temu gospodarstwu zezwolenia. W dniu 18 kwietnia 2001 r. władze te wydały zatem niekorzystną opinię w sprawie udzielenia temu gospodarstwu zezwolenia i zażądały, by władze gminy Vera przedsięwzięły kroki niezbędne do jego zamknięcia. Wreszcie, w dniu 8 sierpnia 2001 r. wszczęto procedurę zmierzającą do zastosowania sankcji wobec osoby zarządzającej omawianym gospodarstwem.

83 A zatem władze hiszpańskie prawidłowo zrealizowały obowiązek sporządzenia oceny wpływu na środowisko przewidziany przepisami ustawy nr 7/1994. W związku z powyższym zarzucane przez Komisję w tym względzie naruszenie prawa wspólnotowego nie zostało wykazane.

84 Z powyższego wynika, że zarzut naruszenia przez Królestwo Hiszpanii art. 2 i art. 4 ust. 2 dyrektywy 85/337 zarówno w wersji zmienionej, jak i w pierwotnym brzmieniu, należy oddalić, bez konieczności badania podniesionej przez rząd hiszpański kwestii niedopuszczalności tego zarzutu.

W przedmiocie dyrektywy 75/442

85 Komisja twierdzi, że przedmiotowe gospodarstwo wytwarza znaczne ilości odpadów, w szczególności zaś gnojownicy i zwłok zwierzęcych. Twierdzi ona również, że w braku szczególnych uregulowań wspólnotowych w tym zakresie do odpadów tych stosuje sie dyrektywę 75/442. Tymczasem gospodarstwo to funkcjonuje bez wymaganego artykułem 9 tej dyrektywy zezwolenia, a odpady — co zresztą władze hiszpańskie same przyznały — odprowadzane są w sposób niekontrolowany na sąsiednie tereny z naruszeniem wymogów dotyczących odzyskiwania, czy też unieszkodliwiania, o których mowa w art. 4 tej dyrektywy. Wreszcie sprzecznie z art. 13 dyrektywy gospodarstwo to nie było poddawane stosownym okresowym kontrolom wykonywanym przez właściwe służby.

86 W tym względzie należy przypomnieć, że zakres stosowania pojęcia „odpady" w rozumieniu dyrektywy 75/442 zależy od znaczenia pojęcia „usuwać" w rozumieniu art. 1 lit. a) akapit pierwszy ww. dyrektywy (zob. wyrok z dnia 18 grudnia 1997 r. w sprawie C-129/96 Inter-Environnement Wallonie, Rec. str. I-7411, pkt 26).

87 W pewnych sytuacjach rzecz, materiał lub surowiec pochodzący z procesu wytwarzania lub wydobywania, którego celem nie było zasadniczo ich wyprodukowanie, nie stanowi pozostałości, lecz produkt uboczny, którego przedsiębiorstwo nie

chce „usuwać" w rozumieniu art. 1 lit. a) akapit pierwszy dyrektywy 75/442, ale który zamierza, bez uprzedniego przetworzenia, zużytkować lub zbyć na korzystnych dla siebie warunkach. W takich przypadkach nie ma żadnego uzasadnienia dla stosowania przepisów dyrektywy, które regulują unieszkodliwianie lub odzyskiwanie odpadów, rzeczy, materiałów lub surowców, których ekonomiczna wartość odpowiada wartości towarów, niezależnie od jakiegokolwiek przetworzenia i które są jako takie poddane uregulowaniom znajdującym zastosowanie do tego rodzaju towarów, pod warunkiem, że to ponowne wykorzystanie będzie miało charakter nie potencjalny, lecz pewny, bez wcześniejszego przetworzenia i w ramach ciągłego procesu produkcji (zob. wyrok w sprawie C-9/00 Palin Granit i Vahmassalon kansanterveystyön kuntayhtymän hallitus, Rec. str. I-3533, pkt 34–36).

88 Trybunał miał już okazję stwierdzić, że nie są odpadami w rozumieniu dyrektywy 75/442 pochodzące z eksploatacji kopalni fragmenty kamienia i pozostałości piasku będące produktem działań wzbogacania minerałów, jeśli ich posiadacz używa ich zgodnie z prawem do niezbędnego zapełniania chodników tej kopalni i przedstawia wystarczające gwarancje dotyczące pochodzenia i wykorzystania tych substancji (zob. podobnie wyrok z dnia 11 września 2003 r. w sprawie C-114/01 AvestaPolarit Chrome, Rec. str. I-8725, pkt 43). Trybunał orzekł również, że nie stanowi odpadu w rozumieniu dyrektywy koks naftowy wytwarzany celowo, bądź będący produktem jednoczesnego wytwarzania innych paliw naftowych w rafinerii ropy naftowej i używany wyłącznie jako paliwo dla zaspokojenia potrzeb energetycznych tej rafinerii oraz innych zakładów przemysłowych (postanowienie z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie C-235/02 Saetti i Frediani, Rec. str. I-1005, pkt 47).

89 Jak słusznie twierdzi rząd Zjednoczonego Królestwa w uwagach interwenta, pod takimi samymi warunkami odchody zwierzęce mogą nie zostać zakwalifikowane jako odpady, jeśli używane są jako nawóz gruntowy w ramach zgodnego z prawem rolniczego wykorzystania na wyraźnie określonych terenach i jeśli ich przechowywanie ma miejsce wyłącznie dla potrzeb tego rolniczego wykorzystania.

90 Wbrew temu, co twierdzi Komisja, wniosków powyższych nie należy odnosić wyłącznie do odchodów zwierzęcych wykorzystywanych jako nawóz na terenach należących do tego samego gospodarstwa rolnego, które wytwarza te odpady. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału substancja może nie zostać zakwalifikowana jako odpad w rozumieniu dyrektywy 75/442, jeśli wykorzystywana jest z pewnością dla potrzeb innych przedsiębiorców niż wytwórca tej substancji (zob. podobnie ww. postanowienie w sprawie Saetti i Frediani, pkt 47).

91 Z kolei nie można zastosować do zwłok zwierząt hodowlanych rozumowania pozwalającego w pewnych okolicznościach na niezakwalifikowanie pozostałości z produkcji jako odpadu, lecz jako produktu ubocznego lub surowca nadającego się do ponownego użycia w ramach procesu produkcji, jeżeli zwierzęta te padły w gospodarstwie, nie zaś wskutek ich uboju dla celów spożycia przez człowieka.

92 Zwłoki te co do zasady nie mogą być ponownie wykorzystane w celu ich spożycia przez człowieka. Zgodnie z uregulowaniami wspólnotowymi, a mianowicie zgodnie z dyrektywą Rady 90/667/EWG z dnia 27 listopada 1990 r. ustanawiającą przepisy weterynaryjne w sprawie usuwania i przetwarzania odpadów zwierzęcych, wprowadzenia ich na rynek oraz zapobiegania czynnikom chorobotwórczym w paszach pochodzenia zwierzęcego oraz paszach z ryb, zmieniającą dyrektywę 90/425/EWG (Dz.U. L 363, str. 51) (dyrektywa 90/667 utraciła moc po terminie wyznaczonym w uzasadnionej opinii na mocy art. 37 rozporządzenia (WE) nr 1774/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 3 października 2002 r. ustanawiającego przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi (Dz.U. L 273, str. 1)) zwłoki te traktowane są jako „odpady zwierzęce", a ponadto jako odpady należące do kategorii „substancji wysokiego ryzyka", które należy przetwarzać na terenie zakładów, na które wyraziły zgodę państwa członkowskie, bądź które należy usuwać poprzez ich spopielenie lub zakopanie. Zgodnie z dyrektywą 90/667 substancje te mogą być wykorzystywane jako pożywienie jedynie dla tych zwierząt, które nie będą spożywane przez człowieka i tylko na podstawie zezwoleń udzielonych przez państwa członkowskie i pod kontrolą weterynaryjną sprawowaną przez właściwe służby.

93 W każdym razie zwłoki zwierząt, które padły w gospodarstwie nie mogą być użytkowane w okolicznościach, które pozwoliłyby na uniknięcie zakwalifikowania ich jako odpadów w rozumieniu dyrektywy 75/442. Posiadacz takich zwłok jest zobowiązany do ich usunięcia z uwagi na to, że stanowią one odpady.

94 W niniejszej sprawie, jeśli chodzi o gnojownicę wytwarzaną przez gospodarstwo prowadzące hodowlę, z akt sprawy wynika, że gnojownica ta wykorzystywana jest jako nawóz rolniczy i w tym celu rozprowadza się ją na wyraźnie określonych terenach. Przed jej rozprowadzeniem przechowywana jest w rowie. A zatem intencją osoby zarządzającej tym gospodarstwem nie jest usunięcie tej gnojownicy i w związku z tym nie stanowi ona „odpadu" w rozumieniu dyrektywy 75/442.

95 Powyższego wniosku nie jest w stanie podważyć okoliczność, że w europejskim katalogu odpadów pośród „odpadów z rolnictwa" znalazły się „odchody zwierzęce, gnojówka i obornik (łącznie z odpadami słomy), ścieki, gromadzone osobno i oczyszczane poza terenem zakładu". To ogólne ujęcie odchodów zwierzęcych nie uwzględnia warunków, w jakich odchody te są wykorzystywane, a które są czynnikiem decydującym przy ustalaniu, czy mamy do czynienia z odpadami. Zresztą nota wstępna figurująca w załączniku do europejskiego katalogu odpadów zawiera wyjaśnienie, że wykaz ten „nie jest wykazem wyczerpującym", że „włączenie materiału do wykazu nie oznacza, że stanowi on odpad we wszystkich okolicznościach" oraz że „[m]ateriały uznaje się za odpady tylko wtedy, gdy odpowiadają definicji odpadów".

96 Jeśli chodzi o argumentację Komisji, zgodnie z którą zasady zawarte w zbiorze zasad dobrej praktyki rolniczej wydanym przez radę regionu Andalucía nie były w omawianym przypadku przestrzegane, jak również nie były przestrzegane maksymalne ilości przeznaczone do rolniczego wykorzystania określone w załączniku III do dyrektywy 91/676, nie ma ona żadnego znaczenia dla klasyfikacji

gnojownicy w świetle dyrektywy 75/442. Nawet gdyby przyjąć za udowodnione, że stosowane przez omawiane gospodarstwo hodowlane praktyki polegające na rolniczym wykorzystaniu odchodów zwierzęcych nie są pod każdym względem zgodne ze zbiorem zasad dobrej praktyki rolniczej oraz z dyrektywą 91/676, może to oznaczać uchybienie zobowiązaniom wynikającym z tej dyrektywy, ale nie stanowi żadnego dowodu na to, że dochodziło do niekontrolowanego odprowadzania gnojownicy do środowiska w okolicznościach pozwalających na zakwalifikowanie tej gnojownicy jako odpadu.

97 W związku z tym, że Komisja nie wskazała na naruszenie w tym względzie dyrektywy 91/676, lecz ograniczyła się do zarzucenia uchybienia dyrektywie 75/442, zarzut dotyczący naruszenia ostatniej z tych dyrektyw należy oddalić w części dotyczącej gnojownicy.

98 Jeśli chodzi o zwłoki zwierzęce, których obecność wykryto w omawianym gospodarstwie hodowlanym, a które powinny zostać uznane za „odpady" w rozumieniu dyrektywy 75/442, jak wspomniano w pkt 94 niniejszego wyroku, rząd hiszpański twierdzi, iż „zwłoki te podlegają innym przepisom" i w związku z tym, zgodnie z art. 2 ust. 1 lit. b) ppkt iii) dyrektywy nie znajduje ona do nich zastosowania.

99 Trybunał miał już okazję orzec, że pojecie „innych przepisów" może oznaczać zarówno przepisy wspólnotowe, jak i przepisy krajowe dotyczące kategorii odpadów wymienionych w art. 2 ust. 1 lit. b) dyrektywy 75/442, pod warunkiem że takie przepisy krajowe lub wspólnotowe dotyczą gospodarowania tymi odpadami oraz że zapewniają ochronę środowiska w stopniu przynajmniej takim, jaki wynika z dyrektywy (zob. ww. wyrok w sprawie AvestaPolarit Chrome, pkt 61).

100 Bez konieczności wypowiadania się w kwestii krytyki skierowanej na rozprawie przez Komisję wobec rozstrzygnięcia zawartego w ww. wyroku w sprawie AvestaPolarit

Chrome należy stwierdzić, że w kwestii omawianych zwłok zwierzęcych prawodawca wspólnotowy wydał przepisy wspólnotowe „inne" niż dyrektywa 75/442 w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit. b) tej dyrektywy.

101 Dyrektywa 90/667 dotyczy bowiem między innymi gospodarowania zwłokami jako odpadami. Określa ona szczegółowe zasady znajdujące zastosowanie do tej kategorii odpadów, nakazując w szczególności ich przetwarzanie na terenie uzgodnionych zakładów lub ich usuwanie w drodze spopielania lub zakopywania. Wymienia ona na przykład okoliczności, w których odpady te wobec niemożności ich przetworzenia powinny zostać spopielone lub zakopane. Artykuł 3 ust. 2 dyrektywy stanowi, że dozwolone jest spopielenie lub zakopanie odpadów między innymi wówczas, gdy „ilość i odległość nie uzasadniają zbierania tych odpadów". Przepis ten stanowi również, że „[z]akopanie musi nastąpić na wystarczającej głębokości, tak by uniemożliwić zwierzętom mięsożernym odgrzebanie tych zwłok lub odpadów. Powinno ono mieć miejsce na terenie, który uniemożliwi zanieczyszczenie zwierciadeł wód gruntowych i pozwoli na uniknięcie szkód w środowisku. Przed zakopaniem zwłoki lub odpady należy spryskać odpowiednim środkiem dezynfekującym, na który stosowne służby wyraziły zgodę". Dyrektywa ta nakazuje także państwom członkowskim przeprowadzanie kontroli i inspekcji. Stanowi ona również w art. 12, że eksperci z zakresu weterynarii Komisji mogą w niektórych przypadkach i w porozumieniu z lokalnymi władzami przeprowadzać kontrole na miejscu. Rozporządzenie nr 1774/2002 wydane w następstwie kryzysu sanitarnego zwanego „chorobą szalonych krów", które weszło w życie po upływie terminu określonego w uzasadnionej opinii, określa bardziej szczegółowo wymogi dotyczące przechowywania, obróbki i spopielania odpadów zwierzęcych.

102 Przepisy dyrektywy 90/667 regulują wpływ obróbki zwłok zwierzęcych na środowisko i dzięki dużej szczegółowości zapewniają co najmniej tak wysoki poziom ochrony środowiska, jak przewidziany w dyrektywie 75/442. A zatem, wbrew temu, co twierdzi Komisja w replice, stanowią one „inne przepisy" obejmujące zakresem stosowania tę kategorię odpadów, co pozwala na stwierdzenie, że kategoria ta wyłączona jest z zakresu stosowania tej dyrektywy bez konieczności badania, czy

przepisy krajowe, na które powołuje się rząd hiszpański, mogą być same w sobie uznane za „inne przepisy".

103 A zatem stwierdzić należy, że dyrektywa 75/442 nie znajduje zastosowania do omawianych zwłok zwierzęcych. W związku z tym że Komisja zarzuciła w tym względzie jedynie naruszenie tej właśnie dyrektywy, zarzut należy oddalić w części dotyczącej tych zwłok.

104 W związku z powyższym zarzut ten należy oddalić w całości.

W przedmiocie dyrektywy 80/68

105 Zdaniem Komisji z pisma z dnia 20 czerwca 2001 r., którym władze hiszpańskie odpowiedziały na wezwanie do usunięcia uchybienia, wynika, że strefa dotknięta skutkami działalności omawianego gospodarstwa hodowli świń zanieczyszczona jest azotanami, które należą do substancji znajdujących się w wykazie II pkt 3 dyrektywy 80/68 oraz że sprzecznie z wymogami art. 3 lit. b), art. 5 ust. 1 i art. 7 tej dyrektywy strefa ta nie była obiektem uprzednich badań hydrogeologicznych.

106 Jednakże rząd hiszpański słusznie twierdzi, że wykorzystanie gnojownicy jako nawozu jest działaniem, które coraz częściej uważane jest za odpowiadające zasadom dobrej praktyki rolniczej, nie zaś traktowane jako „usuwanie lub wyrzucanie do celów usunięcia takich substancji" w rozumieniu art. 5 tej dyrektywy.

107 Ponadto system ochrony wód przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z odchodów zwierzęcych nie opiera się na dyrektywie 80/68, lecz na dyrektywie 91/676, której

celem jest właśnie walka z zanieczyszczeniem wód będącym wynikiem rozprowadzania lub zrzutów ścieków hodowlanych i nadmiernego stosowania nawozów, a która nakazuje państwom członkowskim zobowiązanie osób prowadzących gospodarstwa rolne do zastosowania pewnych środków w zakresie gospodarki odpadami. Gdyby art. 5 dyrektywy 80/68 interpretować w ten sposób, że państwa członkowskie obowiązane są poddać uprzedniemu badaniu, obejmującemu między innymi badanie hydrogeologiczne właściwej strefy, wykorzystanie gnojownicy lub, bardziej ogólnie, odchodów zwierzęcych, jako nawozów rolniczych, system ochrony ustanowiony dyrektywą 80/68 zastąpiłby w części system utworzony dyrektywą 91/676.

108 W związku z powyższym władze hiszpańskie nie były objęte zawartym w dyrektywie 80/68 obowiązkiem poddania przewidzianej tą dyrektywa procedurze uzyskania zezwolenia rolniczego wykorzystania gnojownicy pochodzącej z omawianego gospodarstwa hodowlanego ani nie miały obowiązku przeprowadzenia w omawianej strefie badań hydrogeologicznych.

109 Dlatego też zarzut dotyczący naruszenia dyrektywy 80/68 należy oddalić.

110 Jak z powyższego wynika:

— nie zapewniwszy, by ścieki komunalne pochodzące z aglomeracji Vera poddane były oczyszczaniu, o którym mowa w art. 5 ust. 2 dyrektywy 91/271, tj. oczyszczaniu bardziej rygorystycznemu niż przewidziane w art. 4 tej dyrektywy, oraz

— nie zakwalifikowawszy Rambla de Mojácar jako strefy podatnej z naruszeniem przepisów art. 3 ust. 1, art. 2 i art. 4 dyrektywy 91/676,

Królestwo Hiszpanii uchybiło zobowiązaniom ciążącym na nim na mocy tych dyrektyw.

111 W pozostałej części skargę należy oddalić.

W przedmiocie kosztów

112 Zgodnie z art. 69 § 2 regulaminu kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Na podstawie art. 69 § 3 regulaminu w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań oraz w przypadkach szczególnych Trybunał może postanowić, że koszty zostaną podzielone albo że każda ze stron pokryje własne koszty.

113 Należy mieć na uwadze, że w niniejszej sprawie skarga nie została uwzględniona w całości co do zarzucanych przez Komisję uchybień.

114 W związku z powyższym Królestwo Hiszpanii należy obciążyć dwiema trzecimi wszystkich kosztów. Komisja zostaje obciążona pozostałą częścią kosztów.

115 Zgodnie z art. 69 § 4 regulaminu Zjednoczone Królestwo pokrywa własne koszty.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

1) **Nie zapewniwszy, by ścieki komunalne pochodzące z aglomeracji Vera poddane były oczyszczaniu, o którym mowa w art. 5 ust. 2 dyrektywy Rady 91/271 z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych, tj. oczyszczaniu bardziej rygorystycznemu niż przewidziane w art. 4 tej dyrektywy, oraz nie zakwalifikowawszy Rambla de Mojácar jako strefy podatnej z naruszeniem przepisów art. 3 ust. 1, art. 2 i art. 4 dyrektywy Rady 91/676/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego, Królestwo Hiszpanii uchybiło zobowiązaniom ciążącym na nim na mocy tych dyrektyw.**

2) **W pozostałej części skarga zostaje oddalona.**

3) **Królestwo Hiszpanii zostaje obciążone dwiema trzecimi wszystkich kosztów. Komisja Wspólnot Europejskich zostaje obciążona pozostałą częścią kosztów.**

4) **Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej pokrywa własne koszty.**

Podpisy